

**ДОСТЪПЪТ НА ХОРА С УВРЕЖДАНЯ ДО ПРОГРАМИТЕ НА
АУДИОВИЗУАЛНИТЕ ДОСТАВЧИЦИ НА МЕДИЙНИ УСЛУГИ -
ЗАДЪЛЖЕНИЕ И ДЕМОКРАТИЧНА ЦЕННОСТ**

ДИЛЯНА КИРКОВСКА

**ACCESS TO THE PROGRAMMES OF THE AUDIOVISUAL MEDIA SERVICES
PROVIDERS BY THE VISUALLY AND HEARING IMPAIRED PERSONS –
OBLIGATION AND VALUE OF THE DEMOCRATIC SOCIETY**

DILIANA KIRKOVSKA

Резюме: Аудиовизуалните медийни услуги изпълняват информационна, образователна, социална, културна функции, и затова е важно да бъдат естествено достъпни по лесен начин, без допълнително заплащане, за хората със зрителни или слухови дефицити. Телевизионните доставчици следва да спазват задължението за осигуряване на достъп до програмите си чрез различни способи - жестомимичен превод - особено в информационни територии; използване на скролове и ленти с новинарски акценти като алтернативен способ на жестомимичния превод; наличие на аудиосубтитри и аудиоописание. Неизползван все още подход за достъп до програмите на медийните доставчици е опцията субтитри на цифровите мултиплекси. Тези законови изисквания са добре разписани като задължения в българското законодателство, но практиката трябва да догони регламентацията и медиите трябва да го осъзнаят като ценност на демократичното общество.

Ключови думи: достъп, телевизионни програми, хора със зрителни и слухови дефицити, българско законодателство, изисквания, демократична ценност.

Summary: Audiovisual media services providers play informational, educational, social, cultural roles and therefore it is of extreme importance all parts of their programmes to be easy of reach for every consumer. At high level that is to be obligatory for people with specific difficulties of usage of the media, such as the visually and hearing impaired persons/blind or deaf –TV media content should be naturally accessible via various tools and no extra charge. At high extend the legislation in Bulgaria is appropriate and well prescribed but in practice that presentation is out of time and humiliatingly small in quantity and access tools.

The media providers should deliver to that specific part of the audience full access to their programmes by using different approaches – the sign-language translation, audiodescriptions and audiosubtitles, subtitles in multiplex platforms, as well as news scrolls as an alternative tool. That is a mark of the democratic society – not to exclude that part of the public but on the contrary – the visually and hearing impaired persons should get media content at ease anytime and anywhere.

Keywords: access to audiovisual media, visually and hearing impaired persons, subtitles, audiodescriptions, audiosubtitles, sign-language translation, democratic value.

Настоящият текст аргументирано ще докаже, че медийната практика и телевизионната реалност изостават от законодателството. В България често се случва практиката да изпреварва правото, законовите норми да догонват развитието на обществените отношения. В следващите редове ще бъдат посочени мотиви и доказателства, че защита на правата на хората със

зрителни и слухови увреждания – това са увреждания и дефицити, относими към възприемането и равния достъп до аудиовизуално медийно съдържание, е добре уредена и гарантирана на законодателно ниво, но не се осъществява на практика. А да осигуриш равни права на достъп до информация и интерпретации, до забавление и култура в аудиовизуалното съдържание на хората със специфични потребности, така че те да не усещат различия с останалите, е признак за нормално функциониращо демократично общество. В годишния доклад на Фондация „Медийна демокрация“ за Мониторинга на медийния плюрализъм: България 2016, при измерването на индикаторите за социално включване, се констатира, че в зоната на социалното включване и приобщаване изследването регистрира значителни рискове (Спасов, Огнянова, Даскалова, 2016)¹.

Достъпът до медии за хора с увреждания е със среден риск /63%/. Политиките в тази област са слабо развити, съответните мерки не са достатъчно ефективни. Въпреки че доставчиците на медийни услуги са насърчавани от закона да предоставят достъпно съдържание за хора с увреждания, в страната все още не са въведени аудио описания за слепи хора, а аудиовизуалното съдържание, пригодено за хора с увреден слух, е твърде оскъдно. Единствено обществената БНТ редовно предлага ограничено съдържание за хора със слухови увреждания.

В заключителната част на доклада се отправят препоръки в сферата на социалното приобщаване и включване - стартиране в рамките на мрежата на БНТ на специален канал, посветен на култура, както и увеличаване на медийното съдържание за хора с увреждания, с цел да се подобри представянето на различни български малцинства и социални групи.

¹ Индикаторите за социално включване разглеждат достъпа до медии от страна на различни групи в обществото. Индикаторите оценяват политиките и регулаторните гаранции по отношение на общностните медии, както и във връзка с достъпа до медии на малцинства, регионални и местни общности, жени и хора с увреждания. От значение за качеството на медийния плюрализъм е и състоянието на медийната грамотност. http://www.fmd.bg/?page_id=21

В България осигуряването на равен достъп до аудиовизуално медийно съдържание на всички граждани в страната не е припознато все още като демократична ценност от основните търговски политематични/мейнстрийм традиционни медии. А в голяма степен и от обществените доставчици на медийни услуги, които са не само призвани, но и задължени към хората със специфични потребности – в случая със слухови и зрителни увреждания.

Относими към темата за осигуряване на равноправен достъп до програмното съдържание на телевизионните доставчици са хора със зрителни увреждания/или с намалено зрение, както и хора със слухови увреждания/или с намален слух.

Хора с различни видове двигателни увреждания биха могли да потребяват телевизионните програми и аудиовизуално съдържание от различни устройства, тъй като само слуховите и зрителни дефицити и са свързани със сензорни/сетивни възприятия.

За целите на настоящия текст понятията „хора с увреждания,” „хора със специфични потребности/увреждания”, „хора със сензорни увреждания”, „хора с функционални ограничения” и „хора в неравностойно социално положение” ще бъдат използвани като синонимни.

Законодателната рамка както на европейско, така и на национално ниво е добре уредена, гарантира равни права на всички потребители на съдържанието на традиционните аудиовизуални медии до създаваните и предоставяни за разпространение елементи на програмите.

ЗАКОНОВА РАМКА

Конвенция на Организацията на обединените нации за правата на хората с увреждания

На 5-ти януари 2011 г. Европейският съюз /ЕС/ ратифицира Конвенцията на Организацията на обединените нации /ООН/ за правата на хората с увреждания (по-нататък Конвенцията). Вследствие на официалното

ратифициране Европейският съюз за първи път става страна по договор за правата на човека.

Целта на конвенцията е да гарантира, че хората с увреждания могат да упражняват правата си в условията на равнопоставеност с всички останали граждани, да насърчава, защитава и гарантира пълноценното и равноправно упражняване на всички права на човека и основни свободи, да способства за зачитане на вътрешно присъщото им човешко достойнство. Това е първият всеобхватен договор за правата на човека, който се ратифицира от ЕС като единно цяло. Конвенцията е подписана от всички 27 държави-членки на ЕС и ратифицирана от 16 от тях.

Европейският съюз става 97-ата страна по този договор. Конвенцията определя минимални норми, които имат за цел да гарантират на хората с увреждания пълен набор от граждански, политически, социални и икономически права, както и да защитават тези права. Тя отразява по-обширния ангажимент на ЕС за изграждане до 2020 г. на Европа без бариери за близо 80 милиона лица с увреждания в ЕС, както е посочено в Стратегията на Европейската комисия за хората с увреждания (Европейска комисия, 2010). Съгласно Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания в **категорията на хората с увреждания** се включват лица с трайна физическа, психическа, интелектуална и сетивна недостатъчност, която при взаимодействие с обкръжаващата ги среда би могла да възпрепятства тяхното пълноценно и ефективно участие в обществото равноправно с останалите. **Достъпност** означава недопускането на пречки при използването на обичайните продукти и услуги или премахването на съществуващите пречки. Благодарение на достъпността продуктите и услугите могат да бъдат възприемани, използвани и разбирани от хората с функционални ограничения, включително от хората с увреждания, на равни начала с останалите граждани.

Конвенцията въвежда основни определения за комуникация, език, разумни улеснения, дискриминация по признак увреждане и др. базисни термини.

Комуникацията включва всякакви езици, зрително представяне на текст, Брайлова азбука, тактилна комуникация, уголемени шрифтове, достъпни мултимедии, както и всякакви писмени, звукови, опростен език, дикторски, допълващи и алтернативни способности, средства и форми на комуникация, включително достъпни информационни и съобщителни технологии. В понятието „език“ се включват говоримите и знакови езици, както и всякакви други форми на неговорим език².

Чл.3 на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания рамкира общите принципи – зачитане на вътрешно присъщото достойнство, на самостоятелността на индивида, включително свободата на личен избор и неговата независимост; забрана за дискриминация; пълноценно и ефективно участие и включване в обществото; уважение към различията и приемане на хората с увреждания като част от човешкото многообразие и човешкия род; равни възможности; достъпност; равноправие между мъжа и жената; зачитане на развиващите се способности на децата с увреждания, зачитане на правото на децата с увреждания да запазят своята идентичност.

Конвенцията е приета от Общото събрание на ООН на 13 декември 2006 г., а влиза в сила от 3 май 2008 г.

² В Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания са дефинирани още: „Дискриминация по признак на увреждане“ означава всякакво правене на разлика, всякакви ограничения или изключения, основаващи се на увреждане, имащи за цел или последица нарушаване или отменяне на зачитането, признаването или равноправното упражняване на всички права на човека и основни свободи в политическата, икономическата, социалната, културната, гражданската или всяка друга област. Това включва всякакви форми на дискриминация, включително отказ за предоставяне на разумни улеснения.

„Разумни улеснения“ означава всякакви необходими и подходящи модификации и приспособления, които не водят до непропорционално или неоправдано обременяване на околните, когато такива са необходими във всеки конкретен случай, за да се осигури на човека с увреждане признаването или упражняването на всички права и основни свободи наравно с всички останали.

„Универсален дизайн“ означава дизайн на изделия, жизнена среда, програми и услуги, които да се ползват в максимална степен от всички хора, без да се налага тяхното адаптиране или специализиран дизайн. Понятието „универсален дизайн“ не изключва наличието на спомагателни уреди и пособия за определени групи лица с увреждания, когато това се налага.

Отношение към средствата за масова комуникация и правата на хората с увреждания имат основно три члена на Конвенцията – чл. 21, чл. 9 и чл. 29.

На първо място безспорно е чл. 21 от Конвенцията. Съгласно него държавите-страни по нея предприемат подходящи мерки за даване възможност на хората с увреждания да упражняват правото си на свобода на мнението и изразяването, включително свободата да търсят, получават и споделят информация и идеи, наравно с всички останали и с всички останали, като използват предпочитани от тях форми на комуникация. Това може да се осъществява чрез:

- предоставяне на информация, предназначена за широката общественост, на хората с увреждания в достъпен за тях формат и посредством технологии, подходящи за различни видове увреждания, своевременно и без допълнителни разходи;
- възприемане и улесняване на използването на езика на знаците, Брайловата азбука, допълващи и алтернативни способности на комуникация, както и на всякакви други достъпни средства, методи и формати на комуникация, предпочитани от хората с увреждания при тяхното официално общуване;
- приканване на частните лица, предоставящи услуги на населението, включително чрез интернет, да предоставят информация и услуги на хора с увреждания в достъпен и лесен за ползване формат от хора с увреждания;
- приканване на средствата за масова комуникация, включително доставчиците на информация по интернет, да направят услугите си достъпни за хора с увреждания;
- признаване и спомагане за използването на езици на знаците.

Следващата относима към медиите норма е чл. 9 на Конвенцията – достъпност.

За да дадат възможност на хората с увреждания да живеят самостоятелно и да участват пълноценно във всички аспекти на живота, държавите-страни по Конвенцията предприемат подходящи мерки за осигуряване за хората с

увреждания на равен достъп до физическата среда на живеене, до транспорта, информацията и комуникациите, включително до информационните и комуникационните системи и технологии и до всички останали удобства и услуги, отворени или предназначени за широката общественост, както в градските, така и в селските райони.

Тези мерки следва да включват идентифициране и премахване на всякакви пречки и прегради пред достъпността, като тя е в поне два основни аспекта.

Първият се отнася до физическата инфраструктура – архитектурна среда, сгради, пътища, транспортни и всякакви други открити и закрити съоръжения, включително училища, жилищни пострройки, здравни заведения и работни места.

Вторият аспект е свързан с информационни, комуникационни и други услуги, т. е. до комуникационната инфраструктура, вкл. информационни системи и услуги за спешна помощ; с предоставяне на форми за подкрепа като асистенти и посредници, в т.ч. водачи, четци, професионални преводачи на езика на знаците с оглед улесняване достъпа до сгради и други съоръжения. В Конвенцията се насърчава прилагането на други подходящи форми на помощ и подкрепа за хора с увреждания с оглед улесняване достъпа им до информация; подпомагане достъпа им до нови информационни и комуникационни технологии и системи, включително интернет; способстване още в ранен етап за проектирането, разработването, производството и разпространението на финансово достъпни информационни и комуникационни технологии, за да бъдат достъпни за хора с увреждания при минимална себестойност.

Участието в политическия и обществения живот на хората с увреждания се гарантира в чл. 29 от Конвенцията.

Конвенцията гарантира политически права и възможности за тяхното упражняване равноправно с всички останали, като се осигурява ефективно и пълноценно участие на хората с увреждания в политическия и обществения живот наравно с всички останали, пряко или чрез свободно избрани техни

представители, правото и възможността на хората с увреждания да избират и да бъдат избирани чрез осигуряване на подходящи, достъпни и лесни за разбиране и ползване процедури, съоръжения и материали за гласуване; защита на правото на хората с увреждания на тайно гласуване в избори и референдуми без сплашване и на правото да се кандидатира в избори, да заемат ефективно изборни длъжности и да упражняват всички публични функции на всякакви равнища на държавното управление, като улесняват достъпа им до подпомагачи и нови технологии, където това е подходящо.

Република България подписва Конвенцията за правата на хората с увреждания през 2007 г. Ратифицирана е със закон, приет от 41-ото Народно събрание, на 26.01.2012 г.. В сила е от 21.04.2012 г.

С Решение № 868 от 19 октомври 2012 г. Министерският съвет приема План за действие, съдържащ мерки за привеждане от Република България на нормативната уредба и политики в областта на хората с увреждания в съответствие с разпоредбите на Конвенцията за правата на хората с увреждания (2013-2014 г.). Планът очертава конкретни стъпки, определя ясно ролята и функциите на отделните държавни органи и заинтересовани страни. С Решение № 467 от 25 юни 2015 г. Министерският съвет приема втори План за действие на Република България за прилагане на Конвенцията (2015-2020 г.), който надгражда първия план и определя конкретни мерки за продължаващото адаптиране на законодателството в изпълнение на изискванията на Конвенцията. Основна цел при прилагане на политиката в областта на интеграцията на хората с увреждания е създаване на условия и гаранции за равнопоставеност и пълноценно участие на хората с увреждания във всички области на обществения живот, както и упражняване на техните права чрез осигуряване на социално-икономическа подкрепа на самите хора с увреждания и на членовете на техните семейства.

За изпълнение на целите на Конвенцията е приета и функционира Национална стратегия за хората с увреждания 2016-2020, която е резултат от работата на Министерството на труда и социалната политика по Плана за действие за

прилагането на Конвенцията за правата на хората с увреждания 2015–2020. В Част Шеста на Стратегията – Национални цели и приоритети на политиката в областта на хората с увреждания, е аспектът, относим към медиите и достъпността до програмите им. Приоритет 1 предвижда осигуряване на достъп до архитектурна среда за живеене /сгради, пътища, транспорт, открити обществени пространства, и др./, до транспорт и транспортни услуги, но и до информация, до информационни и комуникационни услуги, до нови технологии и системи, включително и до интернет пространството. Той е относим към прилагане регламентите на чл. 9 – Достъпност, и чл. 21 - Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация от Конвенцията за правата на хората с увреждания.

ЗАКОНОВА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ НА НАЦИОНАЛНО НИВО

Закон за интеграция на хора с увреждания

Законът за интеграция на хора с увреждания (ЗИХУ), в сила от 01.01.2005 г., цели създаване на условия и гаранции за равнопоставеност, социална интеграция и упражняване на правата на хората с увреждания, подкрепа за тях и семействата им и интегриране в работна среда.

В § 1. на ДП на ЗИХУ са дефинирани „увреждане“ и „човек с увреждане“³.

В чл. 3 изрично е записано, че не се допуска пряка дискриминация или непряка дискриминация по отношение на хората с увреждания⁴.

³ Увреждане е всяка загуба или нарушаване в анатомичната структура, във физиологията или в психиката на даден индивид.

Човек с трайно увреждане е лице, което в резултат на анатомично, физиологично или психическо увреждане е с трайно намалени възможности да изпълнява дейности по начин и в степен, възможни за здравия човек, и за което органите на медицинската експертиза са установили степен на намалена работоспособност или са определили вид и степен на увреждане 50 и над 50 на сто.

⁴ „Пряка дискриминация“ е поставяне на лице на основата на увреждане в по-неблагоприятно положение в сравнение с друго лице, което е било, е или би могло да бъде поставено в сравними сходни обстоятелства;

„Непряка дискриминация“ е поставяне на лице на основата на увреждане в по-неблагоприятно положение в сравнение с други лица чрез привидно неутрална разпоредба, критерий или практика, освен ако тази разпоредба, критерий или практика е обективно

В т.16 се дефинират единствено „лица със затруднения в придвижването“ - лица, които имат трайно оформен дефицит на стоежа, придвижването и издръжливостта. Няма отделна дефиниция на лица със зрителни и слухови увреждания и дефицити.

В чл. 4 от ЗИХУ са изброени начините, чрез които се осъществява интеграцията: медицинска и социална рехабилитация; образование и професионално обучение; трудова заетост и професионална реализация; достъпна жизнена и архитектурна среда; социални услуги; социално-икономическа защита; достъпна информация. Определени са пет области за интеграция - профилактика и рехабилитация на уврежданията, образование и професионална подготовка, трудова заетост, създаване на условия за достъпна жизнена и архитектурна среда и социално-икономическа защита. Хората с трайни увреждания имат право както на медицинска, така и на социална рехабилитация – тук се включва създаването на умения за водене на самостоятелен живот чрез рехабилитация на зрението, слуха и говора, двигателна рехабилитация, психологична помощ, предоставяне на социални услуги и други дейности.

В чл. 42, ал. 1 и ал. 2 от ЗИХУ е предвидено, че хората с трайни увреждания над 18-годишна възраст имат право на месечна добавка за социална интеграция според индивидуалните им потребности съобразно степента на намалена работоспособност или вида и степента на увреждането. Добавката е диференцирана и представлява парични средства, които допълват собствените доходи и са предназначени за покриване на допълнителни разходи за транспортни услуги; информационни и телекомуникационни услуги; обучение; балнеолечение и рехабилитационни услуги; достъпна информация и др. От началото на 2017 г. в чл. 42а. от същия закон е предвидено допълнение, че право на месечна добавка съобразно вида на

оправдан/а с оглед на законова цел, несвързана с увреждането, и средствата за постигане на целта са подходящи и не надхвърлят необходимото за постигането ѝ.

увреждането имат и лица с трайни слухови и/или зрителни увреждания, довели до намалена работоспособност 71 и над 71 на сто. В чл. 44, ал.1 е указано, че хората с трайни увреждания, съобразно своите потребности, имат право на различни целеви помощи, сред тях и такива за придружители на лица с увредено зрение, лица със затруднения в придвижването, лица с интелектуални затруднения и лица с психически разстройства, интерпретатори-придружители на лица със слепо-глухота и преводачи на лица с увреден слух.

Закон за радиото и телевизията

В чл. 8, ал. 2 от Закона за радиото и телевизията (ЗРТ) е записано, че доставчиците на аудиовизуални медийни услуги се насърчават да гарантират, че техните услуги постепенно стават достъпни за хората с увредено зрение или слух. Следващата ал.3 на чл.8 предвижда доставчиците на радиоуслуги да се насърчават да предоставят по подходящ начин програми и предавания онлайн, достъпни за хората с увредено зрение или слух.

Няма предвидени санкции в административнонаказателните разпоредби на ЗРТ, и в този смисъл е само насърчаване. Тази обща норма е насочена към всички доставчици на медийни услуги.

Що се отнася до националните обществени доставчици - в чл. 6, ал. 3 от ЗРТ са предвидени специфични задължения за Българското национално радио и Българската национална телевизия – в качеството им на национални обществени доставчици на радиоуслуги и на аудиовизуални медийни услуги, за спазване правата на хората със сензорни увреждания. Те имат задълженията да осигуряват медийни услуги за всички граждани на Република България, да включват предавания, които информират, образоват и забавляват – в този аспект не се допускат изключения или дискриминиране; да предоставят на гражданите възможност да се запознаят с официалната позиция на държавата по важни въпроси на обществения живот; да предоставят за разпространение политическа, икономическа, културна,

научна, образователна и друга социално значима информация – така е гарантирано правото на всички групи в обществото да получават информация, без оглед дали са преобладаващата част или малцинствени.

БНР и БНТ имат задължението да съдействат за развитието и популяризирането на българската култура и българския език, както и на културата и езика на гражданите в съответствие с етническата им принадлежност; да осигуряват чрез своите медийни услуги достъп до националното и европейското културно наследство; да съдействат за взаимното разбирателство и толерантността в отношенията между хората.

БНТ и БНР са задължени да прилагат новите информационни технологии.

Закон за електронните съобщения

В Закона за електронните съобщения (ЗЕС) – в сила от 2007 г., като основен нормативен акт, регламентиращ електронните съобщителни услуги, също са предвидени норми, които гарантират достъп до медийно съдържание чрез технологична инфраструктура. В ЗЕС е транспонирана европейската регулаторна рамка за електронни съобщителни мрежи и услуги, и по-специално Директива 2002/22/ЕО от 7 март 2002 г. на Европейския парламент и на Съвета относно универсалната услуга и правата на потребителите във връзка с електронните съобщителни мрежи и услуги (Директива за универсалната услуга). В чл. 7 – „Мерки за крайни ползватели с увреждания”, в чл. 23а – „Осигуряване на равностойност на достъпа и избора за крайни ползватели с увреждания” и други конкретни разпоредби са предвидени специално за осигуряване на достъп на хора с увреждания.

Осигуряването на възможност на хората с увреждания, вкл. на възрастни хора и лица със специфични социални потребности, да извличат максимална полза от избора, цената и качеството на електронните съобщения, е залегнало като една от основните цели на Закона за електронните съобщения – чл. 4, ал. 1, т. 1 от ЗЕС.

Конкретни разпоредби относно закрилата на лицата с увреждания са предвидени в Глава Единадесета - „Универсална услуга”. Съгласно чл. 182, ал. 2 от ЗЕС универсалната услуга включва: свързване към фиксирана мрежа и фиксирани телефонни услуги; осигуряване на обществени телефонни апарати; достъп до обществени телефонни услуги, включително услугите за спешни повиквания, телефонен указател и справочни услуги за хора с увреждания, подобни на ползваните от другите крайни потребители. В Глава четиринадесета „Защита на интересите на крайните потребители” е предвидено в общите условия на договора с крайните потребители да се посочат и специалните мерки за хора с увреждания (чл. 227, ал.1, т. 6 от ЗЕС). Основно място сред подзаконовата нормативна уредба в областта на електронните съобщителни услуги, в която са предвидени специални разпоредби с оглед защита интересите на лицата с увреждания, заема Наредба № 6 от 13 март 2008 г. за универсалната услуга, по Закона за електронните съобщения, издадена от Държавната агенция за информационни технологии и съобщения, на основание чл. 182, ал. 3 и във връзка с чл. 193 от ЗЕС.

В чл. 16 от Раздел VI „Специални мерки за хора с увреждания” на посочената наредба са предвидени редица задължения за предприятията, които предоставят универсална услуга, с цел осигуряване на равностоен достъп до обществени телефонни услуги на хората с увреждания. По-важните такива мерки включват: безплатни консултации относно техническите характеристики на крайните електронни съобщителни устройства; безплатно включване към услугата „ограничаване на изходящите повиквания”; улеснения за потребители, лишени от зрение или с увредено зрение - като релефен „PIP” знак на бутон 5 за ориентир на обществените телефони, местоположение на чипа или указващ знак за разпознаване посоката за поставяне на всяка фонокарта или друг вид карта за електронно разплащане; специални телефони и/или телефонни апарати в точки за обществен достъп до гласови телефонни услуги за обществено ползване, както и обществени телефони с текстова или друг вид връзка за глухи и хора с увреден слух или

говор; цени и ценови пакети на универсалната услуга, възможност за наблюдение и контрол на разходите чрез средства, подобни на ползваните от другите крайни потребители и др.

В чл. 49, ал. 1-3 от ЗЕС е предвидено също, че Комисията за регулиране на съобщенията (КРС) приема нормативни административни актове, с които определя реда за осигуряване на достъп до електронни съобщителни услуги чрез мрежите за наземно цифрово радиоразпръскване и за осигуряване на електронни съобщителни услуги, предназначени за лица със слухови и зрителни увреждания.

Преди приемане на актовете КРС провежда обществено обсъждане и взема становище от Съвета за електронни медии (СЕМ). Съветът приема становищата в 30-дневен срок от получаване на проектите на актове от Комисията.

Още през 2008 г. Комисията за регулиране на съобщенията е приела Правила за реда за осигуряване на достъп до електронни съобщителни услуги чрез мрежите за наземно цифрово радиоразпръскване и за осигуряване на електронни съобщителни услуги, предназначени за лица със слухови и зрителни увреждания чрез тези мрежи.

Съгласно глава Трета от Правилата предприятията, осъществяващи електронни съобщения, са длъжни да осигурят подходящ достъп до предоставяните от тях електронни съобщителни услуги на лица със слухови увреждания, като осигуряват специализирани субтитри и език на знаците в излъчваните телевизионни програми, а също и да осигуряват подходящ достъп до предоставяните от тях електронни съобщителни услуги на лица със зрителни увреждания, чрез аудиоописание и аудиосубтитри при излъчване на телевизионни програми. Предприятията, които осъществяват обществени електронни съобщения, са задължени да гарантират безплатен достъп по подходящ начин на лицата със слухови и зрителни увреждания до събитията с важно обществено значение по смисъла на чл. 32, ал. 3 от Закона за радиото и телевизията.

Предвидени са също специфични задължения относно включване в програмите, разпространявани чрез мрежите за наземно цифрово радиоразпръскване и предоставяне на достъп до електронни съобщителни услуги чрез тези мрежи, за предназначени за лицата със слухови и зрителни увреждания – като специализирани субтитри, език на знаците, аудиоописание, аудиосубтитри. Те могат да бъдат налагани чрез лицензиите, издавани от Съвета за електронни медии (СЕМ), и разрешенията, издавани от КРС.

В лицензиите за доставяне на аудиовизуални медийни услуги чрез мрежи за наземно цифрово радиоразпръскване (по-популярни като мултиплекс оператори) от 2009 г. до сега, е включено задължение за осигуряване на достъп до програмата на лица със слухови и зрителни увреждания, като включва специализирани субтитри, език на знаците, аудиоописание, аудиосубтитри.

Посочените съществуващи законови норми и механизми осигуряват възможност на хората с увреждания да упражняват правата си, включително и на правото на достъп до информация.

Не на последно място в Декларацията за основните ценности на обществените медии Европейският съюз за радио и телевизия е записал в принципите универсалност и иновативност следните задължения, относими към обществените доставчици на медийни услуги (EBU, What is public service media?):

- Стремим се да достигнем и да предложим нашето съдържание на всички кръгове на обществото, без да изключваме никого. До всеки, навсякъде.
- Дебело подчертаваме важноста на споделянето и изразяването на плурализма на възгледите и идеите. Искаме да създадем обществено пространство, където гражданите ще могат да формират своите мнения и идеи.
- Стремим се към социално включване и сближаване.

- Разпространяваме нашето съдържание чрез различни платформи и го споделяме по всички възможни начини. Достъпни сме за всички без ограничения.
- Даваме възможност на нашата аудитория и на всеки човек да прояви ангажираност и да бъде част от едно демократично общество.
- Искаме да обогатим медийната среда на страните и регионите, в които работим.
- Стремим се да бъдем движеща сила за иновациите и креативността.
- Търсим нови формати, нови технологии, нови пътища за връзка с нашата аудитория.

ДОСТЪП НА ЛИЦА СЪС СЛУХОВИ И ЗРИТЕЛНИ ДЕФИЦИТИ ДО МЕДИЙНО СЪДЪРЖАНИЕ – ПРАКТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ

• Българска национална телевизия

По програма „БНТ 1” на Българската национална телевизия традиционно се реализира специализирано предаване за хора с увреден слух, с осигурен превод на езика на глухите хора, но то е само веднъж седмично, по 30 минути. Също така се осигурява жестомимичен превод само на кратката емисия новини в 16.00 ч., в делничните дни. С времето програмиране и на двете се предполага, обаче, че хората в неравностойно положение не работят и могат да се информират в такъв ранен часови пояс.

Не се осигурява жестомимичен превод в други информационни програмни територии. Също така няма други алтернативни способи, с които хората с увреден слух да имат възможност да възприемат съдържанието.

Съюзът на глухите в България – като организацията, която защитава правата на хората с увреден слух у нас, многократно през годините е изисквала Българската национална телевизия да изпълни задълженията си по Закона за радиото и телевизията. На 16.07.2015 г. новоизбраният тогава председател Николай Нинев е отправил до Българската национална телевизия поредно писмо, в което изразява загриженост за правата на хората с увреден слух и

ангажимента на БНТ за излъчване на централните информационни предавания, както и на други важни държавни събития, с придружаващи ги субтитри. В писмото се казва, че: „...съюзът има изключителната амбиция да съдейства с нови подходи и инициативи за подобряване на информираността на нашите членове. В тази връзка е и ангажиментът ни за подобряване на достъпа до информация, която всекидневно дава на зрителите Българската национална телевизия, чрез използването на субтитри. За глухите хора това е същинска възможност да разбират и да участват в обществения живот на страната”⁵.

Индивидуална лицензия № ЛРР-01-3-005-01 за доставяне на аудиовизуална медийна услуга с наименование „БНТ 1” съдържа задължение за осигуряване на достъп до програмата на лица със слухови и зрителни увреждания, като включва специализирани субтитри, език на знаците, аудиоописание, аудиосубтитри - т. 2.2.4 от Принципи и изисквания за управление на дейността.

С Решение № РД-05-138 от 23 август 2016 г. Съветът за електронни медии е приел Задължителни указания към БНТ, като се указва на националния обществен доставчик на аудиовизуални услуги да спазва безусловно условията на издадената Индивидуална лицензия, като осигурява достъп до програмата на лица със слухови и зрителни увреждания, включвайки специализирани субтитри, език на знаците, аудиоописание, аудиосубтитри.

⁵ В Писмо с изх. № 245 от 2015. г. на Съюза на глухите в България се казва още: „И през изминали години е представян пред Вас въпросът за излъчване на централните информационни предавания на Българската национална телевизия, както и на други важни държавни събития, с придружаващи ги субтитри. Вашата отзивчивост ни е давала надежда, че с внедряването на нова автоматизирана система за излъчване, която е в възможности за допълнително внедряване на техника, още през 2014 г., ще бъдат субтитрини най-важните предавания с обществен характер по Българската национална телевизия, както и българските филми. За съжаление и до днес, това е останало само наша надежда. Съюзът на глухите в България е неговото ново ръководство продължава да разчита, че Българската национална телевизия, като първа обществена медия, ще изпълни ангажимента си да информира по достъпен начин и своите многобройни глухи слушатели.” <http://www.bg.sgbg.com/index.php/2017-02-21-08-52-05/2017-02-21-09-05-58>

СЕМ е определил шестмесечен срок за изпълнение на посочените указания, считано от 01.01.2017 г.

Националните обществени доставчици на медийни услуги Българска национална телевизия и Българско национално радио следва да гарантират в услугите си пълноценно упражняване на всички права на хората с увреждания без дискриминация по признак на увреждане, чрез осигуряване на информация в различни програмни територии, като това е в достъпен формат за тях и посредством технологии, подходящи за различните видове увреждания – такива освен специализираните субтитри, езика на знаците, аудиоописание, и аудиосубтитри, са и достъпни мултимедии, както и други писмени, звукови, на опростен език, дикторски, допълващи и алтернативни способности на комуникация.

След май т.г. БНТ започна отчасти реализирането на задължението си да осигурява достъп до информационни територии – в централната информационна емисия в 20.00 ч., в предаването „Денят започва с култура”. Те са с осигурени предварително в долната част на екрана информационни скролове, които съдържат основно резюме на новината или на информационния обект. Но не включват цялостното съдържание на звучащите текстове, както задължително следва да е. БНТ извърши това действие не осъзнавайки своята важна обществена мисия и призвание, а по задължение.

В интерес на обективността следва да се отбележи, че по време на предизборни кампании за избори на различни органи на държавната и местната власт, за програмите на БНТ и БНР са предвидени допълнителни характеристики, свързани с отчитане на плурализма и специфичните им задължения на национални обществени доставчици., както и възможностите за възприемане на предизборните агитационни послания и достъп до съответната програма на лица със слухови и зрителни увреждания. Част от предизборните дебати по БНТ между политическите субекти са с осигурен

жестомимичен превод и това е важна крачка за информиран избор на хората с увреждания, наравно с всички останали.

Задължение съгласно Изборния кодекс е разяснителните клипове на Централната избирателна комисия (ЦИК) за регистрация, за начините на упражняването на правото на вот, за гарантиране на правото на вот на хората с увреждания и др, да са с включен жестомичен превод. Това задължение се спазва безусловно от ЦИК при изработването на разяснителните клипове за всички предизборни кампании до сега.

Но хората с увреден слух и зрение имат право на достъп не само до информационния аспект на програмите, но и до забавление и достъп до национални и световни културни ценности.

Българските кинематографични произведения също следва да са титрирани и да има както гласово озвучаване, така и субтитри - именно заради спазването на правата на хората с увреден слух и предоставянето на възможност те да възприемат изцяло художествените достойнства на продукцията.

Такава инициатива бе поета от актьора Ивайло Захариев, покрай успеха на сериала “Под прикритие” на Българската национална телевизия, и би следвало тя да се реализира последователно.

- **Търговски доставчици на медийни услуги**

В програмите на телевизиите с национален обхват все още основните информационни емисии не са с осигурен превод на жестов език/език на знаците, или пък да са със субтитри или скролове, което е важно условие за достъпа до информация на хората със сензорни дефицити.

При двата основни политематични търговски аудиовизуални доставчика с национален обхват – „БТВ” и „Нова телевизия”, няма програмна територия, която да осигурява на информационно ниво достъп до информационни факти на хора с увреден слух. Обедните, централната и късната новинарски емисии нямат жестомимичен превод, същото се отнася и до основните публицистични предавания „Лице в лице” с Цветанка Ризова, „120 минути” със Светослав Иванов, „Тази събота”/„Тази неделя”, „Събуди

се”, „Часът на Милен Цветков”, а също и сутрешните блокове. Също така не се осигуряват информационни скролове и ленти, които са поне минимален начин за достигане на части от информационния поток до хора с увреден слух. Добри примери за осигуряване на достъп – в известна степен, до социално значима информация в програмите, са телевизиите със специализиран новинарски формат – „Bloomberg TV Bulgaria” („Блумбърг ТВ България”), „БЪЛГАРИЯ ОН ЕР”/„BULGARIA ON AIR” (в по-малка степен вече), „ТЕЛЕВИЗИЯ ЕВРОПА”. Програмите са политематични, по-скоро с новинарска насоченост, и това обяснява желанието им да се информира зрителя през различни канали за комуникация, както са и световните примери за новинарски канали.

Положителен пример в тази посока са също т.нар. „партийни телевизии” - АЛФА ТВ, СКАТ ТВ, БЪЛГАРИЯ 24. Може би с цел достигане на максимална аудитория те са предвидили човешки и финансов ресурс и включват информационни скролове с новинарски заглавия /headlines/ или кратки новини.

ПРЕДСТОЯЩИ ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКАТА ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА

Предложените промени в европейската законодателна рамка са с цел подобряване на условията и качеството на живот на хората с всички видове увреждания, в т. ч. и за гарантиране на достъп до телевизионните програми на хора със слухови и зрителни увреждания.

Първият важен документ е Европейският акт за достъпност/ European Accessibility Act/. През декември 2015 г. Европейската комисия направи предложение за Директива на ЕП и на Съвета за сближаване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите-членки по отношение на изискванията за достъпност на продуктите и услугите.

Достъпността стои в основата на Конвенцията за правата на хората с увреждания, тя е и един от приоритетите на Европейската стратегия за хората с увреждания за периода 2010–2020 г., в която са набелязани действия за изпълнението на Конвенцията на равнище Европейски съюз. Целта на предложението е да допринесе за по-доброто функциониране на вътрешния пазар и за премахването или недопускането на пречки пред свободното движение на достъпни продукти и услуги. Търсенето на достъпни продукти и услуги е голямо, а броят на хората с увреждания и/или функционални ограничения нараства значително заедно със застаряването на населението на Европейския съюз.

Като се отчита демографското застаряване на населението се очаква, че до 2020 г. приблизително 120 милиона души в ЕС ще имат множество и/или леки увреждания. Подобреното функциониране на вътрешния пазар за конкретни достъпни продукти и услуги е в полза и на тези потребители, и на промишлеността. Средата с по-достъпни продукти и услуги дава възможност за по-пълноценно включване и участие на гражданите в обществото. Тя е в подкрепа на независимия живот и автономния избор.

Тя допринася също така за прилагането на принципа за равно третиране на хората с увреждания при достъпа до стоки и услуги. В законодателството, стандартите и насоките относно достъпността съществуват разлики, които най-вероятно ще се увеличават заедно с разработването от страна на държавите-членки на нови правила по отношение на достъпността.

Пример за разминаващите се правила е уеб достъпността, по отношение на която държавите членки използват различни версии на насоките W3C/WCAG; **друг пример са аудиовизуалните медийни услуги, където при субтитрирането и аудио описанието се прилагат различни стандарти.** Сходен ефект ще имат и измененията в законодателството на ЕС, с които достъпността се въвежда като общо задължително изискване. Националните органи, производителите и доставчиците на услуги се сблъскват с

несигурност, що се отнася до изискванията за достъпност при потенциално трансграничните услуги и що се отнася до приложимата рамка на политика по отношение на достъпността.

Според Европейската комисия описаната ситуация показва необходимостта от действия и гарантиране на свободното движение на стоки и услуги чрез определяне и използване на общи изисквания за достъпност за избрани продукти и услуги и чрез прилагане на едни и същи изисквания към законодателството на ЕС, в което се определят общите задължения по отношение на достъпността. Това би допринесло за засилване на конкуренцията в сектора. Предложението е насочено към премахването на пречките пред трансграничната търговия и недопускането на нови. Хармонизирането на националните мерки относно достъпността се предлага като необходимо условие за преодоляване на законовите различия.

В момента на европейско ниво се разработват няколко стандарта в сферата на достъпността след искания от страна на Европейската комисия към европейските организации по стандартизация (ЕОС). Изисканите (незаконодателни) действия по европейска стандартизация отнемат дълго време, затова е необходимо доброволната европейска стандартизация да бъде подкрепена с регулаторна намеса, за да се постигне търсената общоевропейска хармонизация.

В частта „услуги” на Европейския акт за достъпност е предвидено, че с цел да се увеличи максимално очакваната употреба от хора с функционални ограничения, включително хора с увреждания, предоставянето на услугите се осигурява като информацията трябва да бъде на разположение по различни начини и чрез повече от един сетивен канал; осигуряват се алтернативи на нетекстовото визуално съдържание; информационното съдържание трябва да бъде налично в текстови формати, които могат да бъдат използвани за създаване на алтернативни помощни формати, които да бъдат представяни по различни начини от ползвателите и чрез повече от един сетивен канал. Предвижда се още осигуряване на достъпността на уебсайтовете по

последователен и адекватен начин – с оглед на възприемане, ползване и разбиране от потребителите, включително приспособимост на представянето на съдържание и на взаимодействието с него, като при необходимост се осигурява достъпна електронна алтернатива и по начин, който улеснява оперативната съвместимост с различни потребителски агенти и помощни технологии, налични на равнището на ЕС и на международно равнище.

Предложението за Европейски акт за достъпност постига синергия с предложението за Директива относно достъпността на уебсайтовете на органите от обществения сектор, предлагащи конкретни услуги. Инициативата допълва това предложение, като включва и някои уебсайтове на частния сектор.

Взети заедно, двете предложения спомагат за реализацията на приобщаващото електронно общество, предложено в Стратегията за цифровия единен пазар (ЦЕП), като се гарантира достъпността на уебсайтовете на доставчиците на основни услуги за гражданите.

Вече две години съгласуването на предложения между страните-членки продължава, като все повече надделява мнението, че аудиовизуалните медийни услуги са специфичен вид услуги, различен вид културни продукти, и следователно не следва да се разглеждат наравно с банковите и транспортните услуги, например. Медийните услуги играят важна роля в налагането на културното и езиковото разнообразие в ЕС и промотират медийния плурализъм. В повечето случаи именно езиковото разнообразие е определящ фактор при изискванията за достъпността. Все още няма постигната единна позиция, но с повече разбиране се ползва идеята, че изискванията за достъпност до медийното съдържание на хора с увреждания е логично да бъдат ситуирани в Директивата за аудиовизуални медийни услуги (ДАВМУ).

Директива за аудиовизуалните медийни услуги – предложения за нова редакция от 25 май 2016 г. - контекст на предложението (Огнянова, 2015)

Европейското аудиовизуално медийно пространство бързо се променя поради непрекъснато растящото сближаване между телевизията и разпространяваните чрез интернет услуги. В Стратегията за цифров единен пазар за Европа се призовава за модернизация на Директивата за аудиовизуалните медийни услуги с цел отразяване на промените на пазара, в потреблението и в технологиите. Изисква се ЕК да постави акцент върху приложното поле на ДАВМУ и върху естеството на правилата, приложими към всички участници на пазара, по-специално тези за насърчаване на европейските произведения, защитата на непълнолетните лица и правилата за реклама⁶.

Съгласно този ангажимент и в съответствие с изискванията за „по-добро регулиране“ ЕК извърши последваща оценка за пригодност на действащото законодателство – „Програма за пригодност и резултатност на регулаторната рамка“ (REFIT). В нея се оценява ефективността, ефикасността, приложимостта, последователността и добавената стойност за ЕС на ДАВМУ и се набелязват области, в които има потенциал за опростяване, без да се накърняват целите на Директивата. Цялостното заключение е, че целите на ДАВМУ продължават да са валидни. При оценяването е установено, че принципът на страната на произход е дал възможност за разработване и свободно движение на аудиовизуални медийни услуги в ЕС с правна сигурност и е довел до по-ниски разходи за съответствие за доставчиците, както и до по-голям избор за потребителите.

С оглед на настоящото преразглеждане на ДАВМУ Комисията е провела обществена консултация (European commission, 2015), наречена „ДАВМУ

⁶ В стратегията за цифров единен пазар се посочва, че „Комисията ще проучи дали съществуващата система от правила, които се прилагат за радио- и телевизионното разпространение и за услугите по заявка, следва да бъде адаптирана. Тя ще обмисли също така въпроса дали следва да бъдат разширени настоящият обхват или правилата, за да бъдат обхванати нови услуги и участници, които към момента съгласно директивата, не се считат за аудиовизуални медийни услуги, и/или доставчици, които са извън нейния настоящ териториален обхват“.

— медийна рамка за XXI век“, която се състоя от 6 юли 2015 г. до 30 септември 2015 г.

Основните резултати, що се отнася до възможностите на политиката за бъдещето, са сближаване на възгледите на заинтересованите страни за нуждата от възможни промени на правилата относно приложното поле на Директивата. Други същностни сфери са сближаване на възгледите за нуждата от гарантиране на независимост на националните оператори; подпомагане на заинтересованите страни за запазване на статуквото по отношение на принципа на страна на произход; **задължителен пренос/възможност за лесно намиране; достъп за лица с увреждания;** основни събития за обществото, кратки новинарски репортажи и право на отговор; липса на ясен консенсус между заинтересованите страни относно търговските съобщения, защитата на непълнолетните лица или популяризирането на европейски произведения..

Извършени са четири проучвания за изследване и събиране на данни в подкрепа на оценката на въздействието на възможното ново законодателно предложение относно ДАВМУ. Те обхващат търговските съобщения, защитата на непълнолетни лица, културното многообразие и медийна свобода/обществен интерес, и достъпа за лица с увреждания.

ДА ВИЖДАШ И ЧУВАШ ТЕЛЕВИЗИЯТА

В програмите както на обществените, така и на търговските доставчици на медийни услуги все още основните информационни емисии и основни актуално-публицистични предавания не са с осигурен превод на жестов език, или не са придружени със субтитри. Доставчиците следва да спазват задължението за осигуряване на достъп до програмите им за хора със слухови и зрителни увреждания чрез различни способности – жестомимичен превод, особено в информационни територии като централните за деня новинарски емисии; използване на скролове и ленти с новинарски акценти поне като

алтернативен способ на жестомимичния превод; наличие на аудиосубтитри и аудиоописание.

Това са законови задължения, но те трябва да се осъзнаят като ценност на демократичното общество и медиите като важна част от него.

Всички политематичин/мейнстрийм телевизионни доставчици следва да осигуряват този достъп, за всички групи от обществото – както за преобладаващата част, така и за малцинствените групи и такива с различни дефицити. При това следва да го правят ежедневно и така естествено, както правят рутинна подготовка на цялата информационна емисия или предаване с всички компоненти. Като например да се отдели време и ресурс за гардероба на водещите на предаванията.

Неизползван все още подход за достъп до програмите на медийните аудиовизуални доставчици е да се активира опцията субтитри на цифровите мултиплекси и възможността за осигуряване на достъп до съдържанието с различни средства.

Мултиплекс операторите имат задължението да осигурят достъп по подходящ начин на хора с увреден слух и зрение до жестомимичен превод, аудиоописание и специализирани субтитри. Опцията “subtitles” е налична, но самите доставчици на медийни услуги следва да осигурят съдържанието.

Аудиовизуалните медийни услуги изпълняват важни образователна, социална, културна функции, и затова е важно да бъдат естествено достъпни по лесен начин, без допълнително заплащане, и за хората със зрителни или слухови дефицити. Практиката следва да догони с бързи темпове изискванията и регламентацията. Това ще бъде измерим признак за демократично общество, неотменна част от което са отговорните към всички групи от българското общество аудиовизуални обществени и търговски медийни доставчици.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ОГНЯНОВА, Нели (2015). Директива за аудиовизуалните медийни услуги: обществена консултация (Медийна рамка за 21-ви век). <https://nellyo.wordpress.com/2015/07/06/avmsd-2016/>

СПАСОВ, Орлин, Нели **ОГНЯНОВА**, Николета **ДАСКАЛОВА**. *Мониторинг на медийния плурализъм 2016*. София: Фондация „Медийна демокрация“ http://www.fmd.bg/wp-content/uploads/2017/06/mpm2016_narrative_report_bulgaria_bg.pdf.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

ДИРЕКТИВА 2002/22 ЕО на Европейски парламент и на Съвета от 7 март 2002 година относно универсалната услуга и правата на потребителите във връзка с електронните съобщителни мрежи и услуги (Директива за универсалната услуга). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX%3A32002L0022>

ДИРЕКТИВА 2010/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 10 март 2010 г. за координирането на някои разпоредби, установени в закони, подзаконови и административни актове на държавите членки, отнасящи се до предоставянето на аудиовизуални медийни услуги (Директива за аудиовизуалните медийни услуги). EURO-Lex.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aam0005>

ЕВРОПЕЙСКА КОМИСИЯ (2010). *За Европа без бариери: Европейската комисия иска да осигури по-добър достъп за 80 милиона души с увреждания*. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1505_bg.htm?locale=en

ЕВРОПЕЙСКА КОМИСИЯ (2015). Комисията предлага продуктите и услугите да станат по-достъпни за хората с увреждания. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6147_bg.htm

ЗАКОН за интеграция на хората с увреждания.

<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135491478->

ЗАКОН за радиото и телевизията. <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134447616>

ЗАКОН за електронните съобщения. <https://www.lex.bg/laws/ldoc/213555318>

КОНВЕНЦИЯ на ООН за правата на хората с увреждания. <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=CONTENT&I=283>

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ за хората с увреждания 2016-2020. <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1048>

СТРАТЕГИЯ на ЕС за цифров единен пазар. EURO-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/LSU/?uri=CELEX:52015DC0192>

EBU. What is public service media? <https://www.ebu.ch/about/public-service-media>

EUROPEAN COMMISSION (2015). Public consultation on Directive 2010/13/EU on Audiovisual Media Services (AVMSD) - A media framework for the 21st century. <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/public-consultation-directive-201013eu-audiovisual-media-services-avmsd-media-framework-21st>